

Een nachtje vlinderen

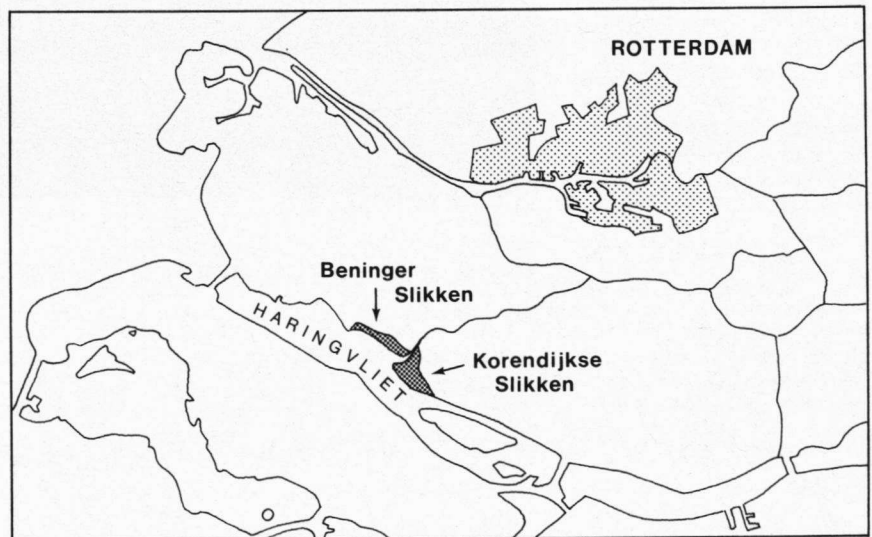
tekst:
Wim Koopman

Op verzoek van Natuurmonumenten heeft De Vlinderstichting een aantal moerasgebieden met riet en ruigte globaal onderzocht op dag- en nachtvlinders. Voor twee van die gebieden werden Peter Rooy en ik gevraagd de nachtvlinders voor onze rekening te nemen. We zouden twee nachten gaan vlinderen op de Korendijkse Slikken en ook twee nachten op de Beninger Slikken. Beide natuurgebieden liggen buitendijks in het Haringvliet. Met het volgende verhaal wil ik proberen u iets van zo'n vlindernacht mee te laten beleven.

Het is 4 juli 1995 en we gaan voor de eerste keer naar de Beninger Slikken. Dit gebied bestaat zowel uit kort grasland als erg ruige delen met soorten als Grote engelwortel, Harig wilgeroosje en veel Heemst. Ook zijn er bosjes met vlier en wilgen aanwezig.

Voor echt inventariseren van nachtvlinders zijn twee bezoeken aan een gebied natuurlijk veel te weinig en bovendien is 4 juli al te laat voor een eerste bezoek. Maar voor 1995 werd dat voorlopig als voldoende beschouwd. Wellicht volgen in de komende jaren nog meer bezoeken. Met de terreinbeheerder waren afspraken gemaakt over toegankelijkheid, over de plaats waar we zouden gaan vlinderen, over waar de auto gezet kon worden enz. De gekozen plaats was door de beheerder vrij gemaakt van grazend vee. We hadden verhalen gehoord van vogelaars over een vervaarlijke stier ter plekke en we hadden geen behoefte aan een nachtelijke ontmoeting met deze meneer. Later, tijdens het vlinderen, werd de imponerende stilte van de nacht wreed verstoord door een groep door het terrein galopperende paarden. Heel indrukwekkend, maar graag op enige afstand! Ruim voor de schemering waren we ter plekke en vanaf de dijk konden we het

afgesproken terrein goed overzien. Voor de vlinderactiviteiten kozen we een aantrekkelijk open grasveldje uit, ongeveer tweehonderd meter van de dijk verwijderd. Een schrikdraad, een ondiepe greppel en een flinke rietkraag dienden te worden genomen om de beoogde plek te bereiken. De spullen werden uitgeladen. Aan de voet van de dijk en dicht bij de auto, installeerden we de Heath-trap.

Ligging van de Beninger Slikken en de Korendijkse Slikken.

Dat is een vlinderlok en -vangtoestelletje. Het lokken wordt verzorgd door een bepaald type neonbuisje en de vlinders worden geacht in de bak te gaan zitten die onder de lamp is gemonteerd. Het blijkt nog goed te werken ook! De neonbuis blijft de hele nacht branden op een 12-Volt accu. Pas als we de volgende morgen terug komen bij de auto gaan we de bak openen om te kunnen noteren welke vlindersoorten en vlianderaantallen in de bak zijn gevangen. Na registratie worden de vlinders uiteraard weer losgelaten.

'Smeren'

Ook in de buurt van de auto wordt een tiental paaltjes van de afrastering voorzien van een mengsel van rode wijn, stroop, suiker, oud bruin, appelmoes en maizena. De vlinders worden uitgenodigd te komen snoepen van al dat lekkers. De vlinders blijven dikgegeten nog een poosje op het paaltje zitten, zodat we ze op een van de nachtelijke controlerondes kunnen determineren en registreren. Dit 'smeren', want zo heet die techniek, is lang niet altijd even succesvol en goede of slechte vangsten worden vaak in verband gebracht met de receptuur van het

In de Beninger Slikken komen veel ruige stukken voor met riet, hoge kruiden en opslag van vlier en wilgen.

smeersel. Vele recepten zijn bekend en allemaal even ideaal, althans volgens de samenstellers ervan.

Sjouwwerk

Nu aan het sjouwen met de overgebleven spullen en dat betekent enige malen heen en weer lopen met tassen, stoeltjes, aggregaat, een heel lang snoer, de lakenconstructie en met extra kleding voor later in de nacht. Een paardepaadje door de rietkraag maakte het sjouwwerk goed uitvoerbaar. Het zwaarste onderdeel is het aggregaat dat de energie levert voor de vlinderlamp. Het aggregaat blijft de hele nacht draaien en ondanks het feit dat het een geluidsarm apparaat betreft, zorgen we er toch voor dat hij een flink eind weg komt te staan, verscholen tussen het riet. Vandaar dat lange snoer.

De Hagedoornvlinder (*Opisthograptis luteolata*) komt in Nederland algemeen voor. Ook in de Beninger Slikken is hij gezien.

foto: Frans Hodzelmans

Vóór het opzetten van het laken wordt even op de windrichting gelet. De hoofd-vliegrichting van nachtvlinders gaat tegen de wind in. Dat is verklaarbaar als je bedenkt dat de vrouwtjes geuren afscheiden waar de mannetjes op af komen. De wind voert de geuren aan en wil je naar de bron van die verleidelijke geuren, dan moet je tegen de wind in gaan vliegen. Bij het opstellen van laken en lamp let je er dan ook op dat tegen de wind in vliegende vlinders vol zicht hebben op de lokkende lamp en dat daarbij de lamp niet wordt afgeschermd door het laken.

De lakenconstructie bestaat uit een aantal tentstokken, spandraden en een ver-nuiftig in elkaar genaaide witte lap ongebleekte katoen. De (speciale) lamp wordt opgehangen schuin boven/voor het laken. Nu het aggregaat starten en na enig aangloeien is er een zee van licht in de inmiddels ingevallen schemering. Dan nog alles een beetje ordenen en er voor zorgen dat alles wat bij het vlinderen nodig is, binnen handbereik ligt. De stoeltjes zetten we aan de rand van de laken-flap, die op de grond is vastgezet met pennen. Schrijfgereedschap en vlinderboeken voor het grijpen (hoe vaak ben ik gedurende de nacht mijn pen niet kwijt!). Zaklantaarn, bril en vergrootglas keurig naast de boeken en ...kijk daar komen de eerste vlinders. Dan moeten de tassen met koeken, broodjes en drinken maar even wachten.

De vlinders zwerven wat onrustig fladderend tegen en over het laken, maar uiteindelijk gaan ze toch meestal wel ergens zitten. De eerste vlinders blijken vertegenwoordigers van de familie der wortelboorders te zijn. Alle wortelboorders, er zijn vijf soorten in ons land, zijn

overdag en vooral tegen de avond ook als dagactieve nachtvlinders waar te nemen. Nu echter hoeven wij niet naar ze te gaan zoeken, maar komen ze uit eigen beweging naar ons toe!

Van pijlstaarten tot micro's

Vanaf nu wordt al onze aandacht door de vlinders opgeëist. Een zeer bijzonder jargon gaat de sfeer bepalen. "Wat gaat daar zitten?" "Heb je die tweede *grossulariata* al genoteerd?" "Wat is die *pyritodes* toch een prachtbeest. Elke keer als ik hem zie ben ik weer onder de indruk van zijn prachtige fijne tekening." "Dat *Eupi* laat ik even zitten, zoeken we zo meteen wel op." "Een Pijlstaart! Welke? *Populi*? Ja. Genoteerd." "Even goed nakkijken of dat spannetje een *spadicaria* is of een *ferrugata*." Er cirkelt constant een grote vlinder om het laken. Daar moet het vangnet aan te pas komen. "Hebbes!" Een *pronuba*. Die Huismoe-
ders (=pronuba) zorgen vaak voor onrust op het laken. "Nee, die *gamma* heb ik al genoteerd, maar daar zit er nog een en die is helemaal afgevlogen, die is nieuw. Hoeveel heb je er nu? Zes? Ja, dat klopt wel." Soms moeten vlinders even worden verdoofd om ze op naam te kunnen brengen. Dat gebeurt in een jampot, met daarin een prop watten en een vluchtige, verdovende stof. Na een paar minuten ligt de onrustzaaier slapend op het grondlaken om een kwartiertje later weer in het nachtelijk duister te verdwijnen. Het blijkt een *chalsites* te zijn. Deze soort is geen oorspronkelijk inheemse vlinder, maar is via bloemenkassen in ons land terechtgekomen en nu kan hij zich hier zeer goed staande houden. Tegen de donkere nachtlucht zien we niet alleen maar sterren en wolken, maar ook de oranje gloed van Europoort en aan de andere kant het felle lichtschijnsel van bloemenkassen. Vandaar natuurlijk dat we *chalsites* ook op deze slikken tegenkomen. De muggen die op het licht afgekomen zijn, blijken niet erg lastig zolang ze dicht opeen in een hoek van het laken blijven zitten. Tussen de muggen ontdekken we een aantal zeer kleine vlindertjes (micro's). Ook die kleine vlindertjes krijgen onze volle aandacht.

Succesvolle nacht

Het blijkt, wat betreft soorten en aantallen, een redelijke nacht te worden. De vangstresultaten hangen altijd sterk af van het weer. Voor een goede vangst is een hoge nachttemperatuur gunstig, die in de loop van de nacht langzaam zakt. Zo min mogelijk wind. Geen volle maan. Bewolking is geen bezwaar en ook wat miezerregen zou zelfs gunstig werken. De invloed van het weer is echter niet

altijd te voorspellen; het komt regelmatig voor dat je de weersomstandigheden als ideaal kenmerkt en dat toch het vangstresultaat tegenvalt. De nacht van 4 op 5 juli had een temperatuur afzakking van 15 naar 13 graden. De bewolking was 4/8 (=half bewolkt) en de wind zakte af van kracht drie naar nul. Een prachtige nacht dus. Deze weergegevens worden genoteerd op momenten dat het wat rustiger is met de vlinders. Dan is er ook tijd voor een broodje, een koek of een mok koffie. Voor als het flink koud is, hebben we nog wel iets stevigere in een klein flesje.

Alle vlinders die we zien, worden op naam gebracht. De ervaren vlinderaars weten 95% direct te herkennen aan gedrag, grootte, kleur en tekening. Daarbij speelt ook de tijd van het jaar een belangrijke rol. Op 4 juli kun je bijvoorbeeld een flinke groep typische voorjaarsvlinders wel vergeten. Net als bij

foto: Harold van de Oetelaar

dagvlinders; daar hoef je op 4 juli ook niet meer te hopen op een Oranjetipje. De 5% niet onmiddellijk te determineren vlinders worden opgezocht in de boeken. Voor de macro-nachtvlinders zijn dat 'Skinner' en 'Koch'. Bij het nachtvlinderen ontbreken die boeken nooit. Ook de micro's die op het laken verschijnen, proberen we op naam te brengen. Daar zitten ook prachtig gekleurde en getekende soorten bij (loupe!) en ook soorten met een fascinerende biologie. Micro's, die als rups zo klein zijn, dat zij leven, eten en groeien tussen de boven- en onderkant van boombladeren! En wat dacht U van micro's als heuse trekvlinders?

In het oosten begint het al wat lichter te worden en het aantal nieuw aangekomen vlinders neemt sterk af. We realiseren ons dat het inmiddels al over vijven is en we besluiten op te gaan breken. Het laken wordt voorzichtig opgenomen

De Harlekijn (*Abraxas grossulariata*) vliegt zowel overdag als 's nachts.

en zorgvuldig uitgeschud op een plaats waar we de vlinders niet onder de laarzen kunnen krijgen. Als alles is ingepakt willen we de bagage uiteraard naar de auto brengen, maar... dat is even schrikken. Het greppeltje dat we in de avond waren overgestoken, was uitgegroeid tot een flinke sloot. Geen van beiden hadden we eraan gedacht dat er nog altijd een getijdenbeweging is in het Haringvliet. Lang overleggen had geen zin. We moesten toch naar de overkant. De laarzen liepen vol en de broeken hielden we ook lang niet droog. Een onvoorzien slot van een heerlijk nachtje vlinderen.

Invoeren en uitwerken

Thuisgekomen heel zachtjes de spullen neergezet en in bed gekropen. Daarmee is echter het verhaal nog niet ten einde. De genoteerde gegevens moeten worden uitgewerkt en gerangschikt. Omdat deze nacht deel uitmaakte van een reeks van

vier, werden de waarnemingen van alle vier nachten verwerkt tot een klein rapportje en overgedragen aan De Vlinderstichting. De vangstresultaten van andere vlindernachtjes worden, samen met de vangstgegevens van de vlindertrap in de achtertuin, verwerkt op een PC en periodiek opgestuurd naar De Vlinderstichting. Die neemt, naast de dagvlinderwaarnemingen, ook de nachtvlindergegevens op in het grote landelijke vlinderbestand. Zo snijdt het mes aan twee kanten. Wij beleven heerlijke en soms zelfs een beetje avontuurlijke vlindernachten, en voor de natuurbescherming komen waardevolle gegevens beschikbaar.

Literatuur:

- Koch, M., 1984. Wir bestimmen Schmetterlinge. Neumann-Neudamm, Melsungen.
 Skinner, B., 1988. Colour Identification Guide to the Moths of the British Isles. Penguin Group, London.

Waargenomen soorten tijdens de inventarisaties van de Beninger Slikken in de nacht van 4 op 5 juli en van 31 juli op 1 augustus 1995.

Hepialis humuli	Opisthograptis luteolata	Trachea atriplicis
Triodia sylvina	Lomaspilis marginata	Apamea monoglypha
	Timandra griseata	Apamea remissa
Ypsolopha mucronella		Apamea lithoxylea
Plutella xylostella	Laotloe populi	Apamea ophiogramma
	Smerinthus ocellata	Mesapamea secalis
Tortrix viridana		Oligia strigilis
Agapeta hamana	Pheosia tremula	Oligia versicolor
Notocella uddmanniana		Oligia latruncula
Archips podana	Eilema pygmaeola	Mesoligia literosa
Clepsis spectrana	Coscinia cribraria	Archanara dissoluta
Acleris hastiana	Arctia caja	Arenostola phragmitidis
	Phragmatobia fuliginosa	Caradrina clavipalpis
Chrysoteuchia culmella	Spilosoma urticae	Caradrina morpheus
Ostrinia nubilalis	Spilosoma lubricipeda	Hoplodrina alsines
Chilo phragmitella		Hoplodrina blanda
Eurrhypara coronata	Agrotis exclamationis	Hoplodrina ambigua
Eurrhypara perlucidalis	Agrotis puta	Deltote bankiana
Scoparia ambigualis	Ochropleura plecta	Diachrysia chrysitis
	Axylia putris	Plusia festucae
Pterophorus pentadactyla	Noctua pronuba	Chrysodeixis chalcites
Pieris rapae	Noctua janthe	Autographa gamma
	Xestia ditrapezium	Abrostola trigemina
Habrosyne pyritoides	Xestia triangulum	Abrostola triplasia
Tethea ocularis octogesimea	Xestia c-nigrum	Scoliopteryx libatrix
	Xestia xanthographa	Herminia tarsipennalis
Hemithea aestivaria	Naenia typica	Macrochilo cribrumalis
Scopula floslactata	Discestra trifolii	Diarsia rubi
Scopula immutata	Lacanobia oleracea	Tholera decimalis (popularis)
Idaea dimidiata	Mythimna impura	Mamestra brassicae
Idaea aversata	Mythimna obsoleta	Hydraecia micacea
Idaea subsericeata	Mythimna pallens	Rhizedra lutosa
Camptogramma bilineata	Mythimna l-album	Luperina testacea
Eulithis mellinata	Acronicta megacephala	
Abraxas grossulariata	Phlogophora meticulosa	